

ВІДГУК
рецензента на дисертаційну роботу
Шмата Михайла Сергійовича
на тему: «Звільнення від покарання за хворобою»,
що представлена до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. «Критичний стан тюремної медицини»¹, оцінений правозахисниками Українського кризового медіа-центру, повністю відповідає показникам високої смертності засуджених та осіб, узятих під варту, низькій якості медичних оглядів та недостатньому рівню надання медичної допомоги. Місця позбавлення волі в Україні часто перетворюються на місця, де порушують права та свободи засуджених, зокрема у доступі до якісних медичних послуг. При цьому поширеність ВІЛ, туберкульозу та вірусного гепатиту серед ув'язнених втричі вища, ніж серед загального населення України.

Забезпечення прав засуджених та осіб, взятих під варту, на охорону здоров'я, медичну допомогу; запобігання та протидію катуванням і жорстокому поводженню є метою Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року №1153-р. Одним із шляхів забезпечення вищевказаних прав засуджених є звільнення від покарання за хворобою (ст.84 КК України).

Здобувач в своїй дисертації зазначив, що правильність правозастосування вказаного кримінально-правового інституту буде відображати гуманність державної політики та зменшить навантаження на пенітенціарну систему. Предмет даного дисертаційного дослідження може служити підґрунтям для розвитку інших суміжних галузей права та суспільних наук.

З огляду на наведене, тема рецензованого дисертаційного дослідження є актуальною.

¹ - Правозахисники вимагають підпорядкувати тюремну медицину ЦОЗ ДКВС України МОЗу / офіційний сайт ГО «Захист в'язнів України». URL: <https://forpost-center.org/pravozahysnyky-vymagayut-pidporyadkuvaty-tyuremnu-medytynnu-tsoz-dkvs-ukrayiny-mozu/> (дата звернення: 28.04.2023).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Дисертація характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел, вітчизняного та міжнародного законодавства, статистичних матеріалів та матеріалів юридичної практики.

Доведеність наведених дисертанткою висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання.

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному дослідженні кримінально-правових проблем інституту звільнення від покарання за хворобою і розробка науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій по його удосконаленню.

Відповідною гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих автором є вірно поставлена мета та завдання дослідження, логіка викладеного матеріалу. Виходячи з аналізу основної частини дисертації, мета дисертації в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Структура дисертації дозволила автору повно охопити предмет дисертаційного дослідження. Справляє позитивне враження джерельна база роботи, що свідчить про системне і повне опрацювання проблеми і високий рівень наукової підготовки авторки, її наукову зрілість. Висновки дисертації є цілісними, логічними та обґрунтованими, відповідають меті за завданням дослідження й містять важливі теоретичні та практичні положення щодо звільнення від покарання за хворобою.

Виокремлю наявність рецензії одного з підрозділів дисертаційної роботи, а саме підрозділу 1.2 «Історичний розвиток інституту звільнення від покарання за хворобою», який надано членом Міжнародної асоціації істориків права Сокальською О.В. Остання звертає увагу, що дисертантом вперше у вітчизняній історіографії досліджено історичну генезу інституту звільнення від покарання за хворобою на українських землях упродовж XIX-XX ст.

Таким чином, наукові положення, висновки і результати, що містяться в дисертації Шмата М.С. слід оцінити як теоретично, методологічно та емпірично обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження конкретизується в таких основних положеннях, що виносяться на захист:

вперше:

- узагальнено наукові розробки кримінально-правового інституту звільнення від покарання за хворобою;
- представлено авторську періодизацію історичного розвитку інституту звільнення від покарання за хворобою за наступними хронологічними періодами: передумови звільнення від покарання за хворобою на поневолених українських землях в складі загарбницьких імперій; зародження інституту звільнення від покарання за хворобою в період Радянської України; становлення кримінально-процесуального інституту звільнення від покарання за хворобою в радянський період; період кримінального законодавства незалежної України до ухвалення КК України; сучасний період розвитку інституту звільнення від покарання за хворобою;
- запропоновано авторський підхід до визначення поняття «звільнення від покарання за хворобою» – відмова держави від виконання, за обвинувальним вироком суду, покарання або від подальшого його виконання, за станом здоров'я засудженого, що перешкоджає відбуванню покарання, до його одужання;

- встановлено основні види звільнення від покарання за хворобою в країнах континентальної правової системи, в основі яких головна увага приділена питанням безпеки оточуючих та особи, до якої застосовується закон;

- рекомендовано доповнити ч.4 ст.154 КВК України положенням щодо можливості проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи, у випадку незгоди із висновком спеціальної психіатричної експертної комісії;

- обґрунтовано необхідність призначення на громадських засадах спеціально уповноважених представників, передбачених ч.1 ст.24 КВК України, для провадження моніторингових місій пенітенціарних установ;

удосконалено: судову статистику про звільнення від покарання за хворобою шляхом її розширення через включення в окремий облік статистичної звітності всіх підстав застосування закону, передбаченого ст.84 КК України; судову практику шляхом підготовки проекту постанови Пленуму Верховного Суду щодо роз'яснення з питань застосування судами законодавства про звільнення від покарання за хворобою; положення про визначення розумних строків розгляду питань звільнення від покарання за хворобою, зокрема шляхом доповнення абз.1 ч.3 ст.539 КПК України новою нормою про встановлення 10-денного строку апеляційного розгляду питань, які вирішуються судом під час виконання вироків; медичну термінологію як підставу застосування положень ч.1 ст.84 КК України, а саме запропоновано замінити поняття «психічна хвороба» на термін «тяжкий психічний розлад»;

дістало подальшого розвитку: практичні рекомендації по встановленню судом моменту виникнення хвороби, що перешкоджає відбуванню або подальшому відбуванню покарання; теоретичні підходи необхідності врахування судом соціально-побутових умов засудженого при застосуванні положень ч.2 ст.84 КК України; ідея законодавчого розмежування суміжних інститутів – відстрочка виконання вироку у разі тяжкої хвороби засудженого (п.1 ч.1 ст.536 КПК України) та звільнення від покарання за хворобою (ст.84 КК України), шляхом виключення положень останнього щодо порядку направлення засудженого для відбування покарання у разі його одужання (ч.4

ст.84 КК України); класифікація спеціальних основних видів покарань військовослужбовців: службові обмеження для військовослужбовців, арешт із відбуванням на гауптвахті, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, можливість виконання яких пов'язується із подальшим проходження військової служби.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні положення й результати дисертаційного дослідження опубліковано у 9 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 статті у наукових виданнях інших держав, 5 тез наукових доповідей. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертанта, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що ставляться Міністерством освіти і науки України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Дисертаційне дослідження базується на вимогах Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року №231/2021, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року №119/2021 та відповідає стратегічним цілям Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 року №1153-р.

Тема роботи відповідає «Основним науковим напрямам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України 2019 – 2023 роки», що затверджено постановою Президії НАН України від 30 січня 2019 року №30 та Тематичному плану фундаментальних досліджень наукових установ Національної академії правових наук України на 2022 рік, зокрема «Дотримання прав людини при виконанні покарань і поводженні із засудженими в Україні», затвердженому постановою Президії НАПрН України від 15 червня 2021 року №118/5.

Значення роботи для науки, практики та суспільства. Сформульовані в дисертації положення можуть бути використані: *в практичній діяльності* – в якості практичного посібника при розгляді питань звільнення від покарання за хворобою (*акт Правового Альянсу Науковців-Практиків «Борисфен» від 09 січня 2023 року №1/акт/01/2022*); *у законотворчій діяльності* – для розвитку кримінального законодавства в частині звільнення від покарання за хворобою (*лист Дослідницької служби Верховної Ради України від 26 вересня 2022 року №22/138-1-19*); *у судовій практиці* – при узагальненні судової практики про звільнення від покарання за хворобою (*довідка Верховного Суду від 26 жовтня 2022 року №2971/0/2-22*); *у навчальному процесі* – при проведенні лекційних, семінарських занять та при підготовці навчально-методичних матеріалів з навчальних дисциплін (*акт НТУ «Дніпровська політехніка» від 16 лютого 2023 року*).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Наукові ідеї та розробки дисертанта оприлюднені без співавторів у наукових фахових виданнях України. Основне дослідження, опубліковане в закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection належить першому співавтору – дисертанту.

За результатами перевірки роботи в програмі «Unichek», відповідно до п.4.2.5 Положення про систему запобігання та виявлення плагіату НТУ «Дніпровська політехніка», затвердженого Вченою радою 13.06.2018 року, протокол №8, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Відзначаючи вклад Шмата Михайла Сергійовича в узагальненні правозастосування інституту звільнення від покарання за хворобою та наукову новизну одержаних результатів, вважаю за необхідне вказати на окремі дискусійні положення дисертації та висловити окремі побажання.

1. На думку здобувача, про актуальність теми дослідження свідчить, зокрема високий рівень смертності в установах виконання покарань, породжений недостатньою збалансованістю та правовою невизначеністю правозастосування інституту звільнення від покарання за хворобою. Наводяться статистичні дані про кількість померлих в установах виконання покарань України за 2015-2019 роки. Чому відсутні показники за 2020, 2021, 2022 роки?

2. Одне із положень, що виноситься дисертантом на захист – це удосконалення медичної термінології як підстави застосування положень ч. 1 ст. 84 КК України, а саме автором запропоновано замінити поняття «психічна хвороба» на термін «тяжкий психічний розлад». Чим аргументується така пропозиція?

3. Автор стверджує про міжгалузевий характер інституту звільнення від покарання за хворобою (С. 69). Але аргументів і пояснень з цього приводу не надає. Було б цікаво дізнатися в чому ж полягає «міжгалузевість» цього інституту.

4. Автор не погоджується з пропозицією Є.О. Письменського стосовно необхідності внесення певних коректив до ч. 2 ст. 84 КК України, мотивуючи це тим, що такі зміни не будуть «служувати запобігання вчинення нових злочинів та суспільна небезпека не відповідатиме заходам примусу» (С. 98). На мою думку, критичне ставлення здобувача до позиції вченого потребує більшої аргументації.

Висловлені зауваження обумовлені складністю та багатоаспектністю обраної дисертантом теми та не мають істотного впливу на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи М.С. Шмата.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Шмата М.С. відповідає обраній ним спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію.

Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Шмата Михайла Сергійовича на тему «Звільнення від покарання за хворобою», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
професор кафедри публічного права
НТУ «Дніпровська політехніка»,
кандидат юридичних наук, доцент

Лень В.В.

